

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.35>

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Швидка Т.І.,

докторка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
адвокат
ORCID ID: 0000-0002-6152-2705
Raketa7770@gmail.com

Остапенко Ю.І.,

докторка юридичних наук, доцентка,
асистентка кафедри господарського права
Національного університету імені Ярослава Мудрого,
адвокат

Швидка Т.І., Остапенко Ю.І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану.

Дана стаття присвячена розгляду питання вдосконалення та внесення змін до законодавства про банкрутство в період воєнного стану. Акцентовано на тому, що господарсько-правовий інститут банкрутства є невід'ємним елементом ринкової економіки, який регулює відносини, пов'язані із ліквідацією або відновленням платоспроможності підприємств. Наголошено, що сьогодні наша держава живе і працює за умов воєнного стану, а отже, діяльність багатьох суб'єктів господарювання ускладнилася або взагалі унеможливилася, деякі з них на грані банкрутства. Виходячи з цього, нагальною потребою і вимогою часу є внесення змін до законодавства з метою збереження економічної ситуації у країні й забезпечення подальшого функціонування національної економіки.

У статті розглянуто основні функції й механізми інституту банкрутства. Констатовано, що банкрутство за ринкової економіки виконує дві функції, а саме: усунення з ринку неефективних суб'єктів підприємницької діяльності і надання таким суб'єктам шансу відродити, оздоровити свою діяльність на ринку у разі виникнення лише тимчасових фінансових труднощів.

Доведено, що спрямованість врегулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) в Україні змінювала свій вектор у процесі еволюції законодавства про банкрутство від прорекредиторської до прорекредиторської системи, проте головною ціллю інституту банкрутства залишається регламентація відносин неплатоспроможності та захист ринку від неефективних суб'єктів господарювання, надання можливості суб'єктам господарювання, які опинилися під загрозою неспроможності сплатити свої борги перед кредиторами, застосувати «оздоровчі» методи.

Було проаналізовано пропозиції, викладені в законопроектах, які подані на розгляд Верховної Ради України. Також у статті вказані недоліки, які, на думку авторів, варто усунути.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, Кодекс України з процедур банкрутства, боргові зобов'язання, заборгованість, санація, ліквідація.

Shvydka T., Ostapenko J. THE Features of the reform of bankruptcy legislation during the martial law period.

The article is devoted to consideration of the issue of improvement and amendments to the legislation on bankruptcy during the period of martial law. It is emphasized that the economic and legal institution of bankruptcy is an integral element of the market economy, which regulates relations related to the elimination or restoration of the solvency of enterprises. It was emphasized that today our state lives and works under martial law, and therefore, the activities of many business entities have become difficult or even impossible, some of them are on the verge of bankruptcy. Based on this, the urgent need and demand of the time is to introduce changes to the legislation in order to preserve the economic situation in the country and ensure the further functioning of the national economy.

The article considers the main functions and mechanisms of the bankruptcy institute. It was established that bankruptcy in a market economy performs two functions: removing inefficient business entities from the market and giving such entities a chance to revive and improve their activities in the market in the event of only temporary financial difficulties.

It has been proven that the direction of the settlement of insolvency (bankruptcy) relations in Ukraine changed its vector during the evolution of bankruptcy legislation from a pro-debtor to a pro-creditor system, however, the main goal of the bankruptcy institute remains the

regulation of insolvency relations and the protection of the market from inefficient business entities, enabling economic entities that are at risk of not being able to pay their debts to creditors, to apply «wellness» methods.

The proposals outlined in the draft laws submitted for consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine were analyzed. Deficiencies that should be eliminated are indicated.

Key words: bankruptcy, insolvency, Code of Ukraine on bankruptcy procedures, debt obligations, liability, rehabilitation, elimination.

Вступ. Функціонування економіки будь-якої країни залежить від ефективності діяльності господарюючих суб'єктів на ринку. Як відомо, у нашій державі у зв'язку з введенням у лютому 2022 року воєнного стану діяльність багатьох суб'єктів господарювання на ринку зазнала змін. Йдеться передусім про негативні наслідки війни, як-от повне чи часткове руйнування або знищення промислових і виробничих приміщень, обладнання, тривалі вимкнення світла, що призвело до банкрутства чи неплатоспроможності. За таких умов видається цілком логічним і обґрунтованим те, що основною метою законодавства про банкрутство має стати відновлення їх діяльності завдяки застосуванню дієвих методів відновлення, оздоровлення підприємств і, звісно, забезпечення сплати боргів кредиторам. Виходячи з цього, набуває актуальності питання внесення змін до законодавства про банкрутство, враховуючи реалії сьогодення.

Постановка проблеми. Як свідчать офіційні дані, через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України багато суб'єктів господарювання опинилося у стані неспроможності сплати своєї заборгованості і подальшого функціонування. Крім того, значна кількість підприємства зазнала часткового або повного руйнування. З огляду на це більшість суб'єктів господарювання змушена починати свою діяльність, так би мовити, з нуля. Вказане зайвий раз свідчить про те, що на сьогодні вкрай актуальним стає питання врегулювання процедурних аспектів і механізмів банкрутства підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблемам формування та реалізації ефективної політики держави у сфері регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства присвячено значну кількість наукових праць, зокрема таких вчених як К.М. Агеєва, Б.В. Вольвач, Л.Т. Верховодова, В.В. Джунь, Д.В. Задихайло, О.В. Коваленко, А.П. Коробова, Н.І. Матузов, О.В. Минькович-Слободяник, М.Ю. Наум, О.Й. Пасхавер, О.П. Подцерковний, Б.М. Поляков, К.В. Пралічен, П.Д. Пригуда, В.М. Селіванов, М.В. Фоміна та інші.

Метою статті є розгляд внесення необхідних (вимушених) змін до законодавства з питань банкрутства й аналіз їх впливу на економічну ситуацію у країні.

Виклад основного матеріалу. У більшості розвинених країн банкрутство – це невід'ємний елемент ринкової економіки. З огляду на це, а також задля унормування цього процесу законодавством передбачені певні процедури банкрутства, що є інструментами не тільки ліквідації суб'єктів господарювання і виходу їх з ринку, а й відновлення їх функціонування шляхом оздоровлення фінансово-господарського становища. Система норм, що регламентує відносини в даній сфері, являє собою господарсько-правовий інститут, якому властиве поєднання публічно-правових і приватноправових інтересів [1, с. 149]. Наведене дає змогу вести мову про те, що інститут банкрутства регулює відносини, пов'язані з ліквідацією й відновленням платоспроможності підприємства, яке має заборгованість перед кредиторами, а його завдання полягає в регламентації процесу виконання боргових зобов'язань і відновлення платоспроможності юридичних та фізичних осіб. Варто додати, що основним призначенням і передумовами його виникнення виступають необхідність узгодження інтересів суб'єктів господарської діяльності для реалізації ними майнових прав і задоволення інтересів у системі економічних відносин із метою забезпечення сталого збалансованого розвитку економіки.

Однак, як показує практика, створюючи суб'єкт господарювання, ніхто не може бути впевненим у подальшому успіху роботи підприємства, бо в будь-який час з об'єктивних чи суб'єктивних причин суб'єкт господарювання у змозі опинитися у стані неплатоспроможності. Зокрема, у процесі господарювання можуть змінитися як економічна ситуація, що склалася на ринку стосовно попиту, пропозиції, рівня цін, товарних запасів, становища основних фірм-конкурентів, бо кон'юнктура ринку не «законсервована», не стала, оскільки на ньому з'являються нові «гравці», так і правила гри на ринку, що може негативно позначитися на діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Таким чином, можемо сміливо стверджувати, що банкрутство в ринковій економіці виконує дві функції: по-перше, усунення з ринку неефективних суб'єктів підприємницької діяльності, по-друге, у разі виникнення лише тимчасових фінансових труднощів надання їм шансу відновити чи оздоровити свою діяльність на ринку. Усе наведене свідчить про те, що обов'язковою умовою функціонування ринкових відносин на сьогодні виступає наявність законодавчих норм, спираючись на які врегульовуються відносини неплатоспроможності (банкрутства), що складають інститут господарського права України. Звісно, він має бути ефективним і дієвим. Як цього домогтися? На наш погляд, передусім варто всебічно вивчити досвід правового регулювання процедур банкрутства в різних країнах. Нехай це й не дає можливості виявити й обрати єдину оптимальну модель його регулювання, проте дозволить віднайти переваги й недоліки, враховуючи які стане реальністю створення власної, так би мовити, національної моделі.

Передусім вкажемо, що на регламентацію відносин неплатоспроможності (банкрутства) в окремії країні впливають певні фактори, такі як правові традиції, приналежність до різних правових сімей, економічна ситуація в ній. Так, на сьогодні у світі залежно від привілеї стосовно захисту прав та інтересів боржника чи кредитора вирізняють британську (прокредиторську) й американську (продебіторську) моделі, тобто певні правові системи більшою мірою захищають або інтереси боржника, або кредитора. Зокрема, за британською моделлю банкрутство розглядалося як спосіб повернення боргів кредиторам за рахунок коштів, наявних у боржника, і його ліквідації як суб'єкта господарювання. Як показує практика, припинення діяльності неспроможної підприємницької організації за правилами законодавства про банкрутство має на меті забезпечити належний захист майнових інтересів кредиторів (іноді багатьох сотень кредиторів), які мають майнові вимоги до боржника. Суттю ж американської моделі є здійснення санації підприємства з метою його реабілітації та відновлення платоспроможності.

У той же час в Україні, як показує вивчення приписів нормативно-правових актів і наукової літератури, унормування відносин неплатоспроможності (банкрутства) змінювало свій вектор у процесі еволюції законодавства про банкрутство від продебіторської до прокредиторської системи. Незважаючи на це, головною метою інституту банкрутства було й залишається врегулювання відносин неплатоспроможності, захист ринку від неефективних суб'єктів господарювання і надання можливості суб'єктам господарювання, які опинилися під загрозою неспроможності, сплатити свої борги перед кредиторами завдяки використанню «оздоровчих» методів. Задля її досягнення замість Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) у 2018 році було прийнято «Кодекс України з процедур банкрутства», що на сьогодні є основним спеціальним актом законодавства з питань неплатоспроможності та банкрутства і базовим джерелом врегулювання відносин у цій сфері, який поєднує у собі норми матеріального та процесуального права.

Виходячи з Преамбули Кодексу, можна зробити висновок про його спрямованість. Згідно з її приписами цей Кодекс встановлює умови й порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом із метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [3]. Для порівняння, преамбула Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (який втратив чинність із жовтня 2019 р.) закріплює те, що цей акт встановлює умови й порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури задля повного або часткового

задоволення вимог кредиторів [2]. Отже, основна відмінність нового Кодексу від Закону про банкрутство полягає в його спрямуванні на першочергове задоволення вимог кредиторів.

Звісно, така трансформація законодавства про банкрутство відбувалася через зміни в кон'юнктурі ринку й вимоги часу. Крім того, Закон про банкрутство, прийнятий у 1992 році, носив поверхневий характер. Враховуючи це, згодом не лише змінено спрямованість і зміст, а й назву Закону. Законодавець на перший план виводить можливість відновлення платоспроможності боржника, а потім вже йдеться про його ліквідацію, якщо відновити діяльність підприємства шляхом санації не вдалося. Проте слід вказати, що, незважаючи на певні недоліки й наявність прогалин, протиріч, Закон про банкрутство поєднував норми матеріального й процесуального права, встановлював процесуальні строки щодо розгляду справ господарським судом [2]. Однак прийняття Кодексу з процедур банкрутства стало важливим кроком систематизації норм щодо регулювання процедур банкрутства.

Основними новелами Кодексу, порівняно із попередньою редакцією Закону про банкрутство, стали:

- солідарна відповідальність керівника боржника за незаявлення;
- продовження підозрілого періоду для скасування правочинів боржника, що є додатковою підставою;
- закріплення строкового періоду процедури розпорядження майном;
- об'єднання мирової угоди й санації в єдину процедуру;
- продаж майна через систему PROZORRO;
- запровадження споживчого банкрутства (банкрутства фізичної особи);
- введення саморегульовної організації арбітражних керуючих [3].

Крім того, із прийняттям Кодексу спростилися доступ до процедур, зокрема самого боржника; збільшилися можливості застосування санації й створення ефективних механізмів позасудового врегулювання; покращилися умови участі у процедурах банкрутства забезпечених кредиторів; підвищився рівень захищеності прав усіх кредиторів; скоротилися строки розгляду справ, наприклад, за рахунок зменшення кількості оскаржень; удосконалилися положення Закону, що стосуються продажу активів боржника, що створило основу для продажу майна за найвищою ціною. Не можна оминати й того, що з прийняттям Кодексу внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), згідно з якими втратила чинність стаття «Фіктивне банкрутство». Нині ст. 219 КК України передбачає відповідальність за доведення до банкрутства [4].

Спираючись на аналіз законодавчих змін, внесених Кодексом України з процедур банкрутства, можна навести порівняльну таблицю (табл. 1).

**Порівняльна таблиця Закону України
«Про відновлення платоспроможності боржника, або визнання його банкрутом»
та Кодексу України з процедур банкрутства**

ЗАКОН (діяв з 18.01.2013 р. по 20.10.2019 р.)	КОДЕКС (діє з 21.10.2019)
Вимоги до відкриття справи	
– розмір вимог мін. 300 МЗП; – виконавче провадження три місяці	– розмір вимог не обмежується; – виконавче провадження не вимагається – авансування винагороди АК 9 МЗП; – наявність спору про право виключає відкриття провадження
Строк процедури розпорядження майном	
115 днів + можливість продовжити на два місяці. На практиці – необмежений строк	170 днів без можливості продовження. На практиці – необмежений строк.
Оскарження рішень в касацію	
порушення справи, визнання недійсними правочинів (договорів) боржника, розгляд грошових вимог кредиторів, звільнення (усунення, припинення повноважень) арбітражного керуючого, перехід до наступної судової процедури, затвердження плану санації, закриття провадження у справі про банкрутство	відкриття провадження у справі, розгляд грошових вимог кредиторів, закриття провадження, визнання боржника банкрутом
Прийняття рішення про подальшу процедуру	
Збори або комітет кредиторів (неоднозначно)	Збори кредиторів
Строк процедури санації	
6 місяців + можливість продовжити на 12 місяців. На практиці – необмежений строк	Не встановлено. На практиці – необмежений строк
Схвалення плану санації кредиторами	
Схвалювали плану зборами кредиторів	План санації повинен бути схвалений кожним класом (чергою кредиторів) окремо. Правила голосування в кожному класі
Строк ліквідаційної процедури	
12 місяців без можливості продовження. На практиці – необмежений строк.	За рішенням суду, але не більше 12 місяців без можливості продовження. На практиці – необмежений строк.

Проте реалії змінюються. Щоправда, за період повномасштабної війни Кодекс з процедур банкрутства України не зазнав змін, хоча існує проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період воєнного стану» № 8231 [5]

Основними новелами згаданого законопроєкту є запровадження так званого «воєнного мораторію» на банкрутства. Зокрема, пропонується заборонити відкриття проваджень у справах про банкрутство за ініціативою кредитора на підставі грошових вимог, які виникли до 24.02.2022 р., і зупинити провадження у справах, порушених після 24.02.2022 р. [5].

У той же час 16 серпня Верховна Рада ухвалила за основу законопроєкт 7442 про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану, розроблений з метою спрощення доступу до процедур банкрутства. [6] Згідно з приписами вказаного законопроєк-

ту його метою є спрощення доступу до процедур банкрутств і підвищення ефективності їх застосування в умовах воєнного й післявоєнного стану, а також уточнення низки процедурних питань, усунення неузгодженостей і недоліків, виявлених під час практичного застосування положень Кодексу України з процедур банкрутства. З його прийняттям спроститься доступ суб'єктів господарювання, які стали неплатоспроможними через повномасштабну збройну агресію Російської Федерації, до судових процедур банкрутств [7].

Так, Кодексом передбачено широкий, майже необмежений, обсяг заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, наприклад, таких, як реструктуризація підприємства, перепрофілювання виробництва, закриття нерентабельних виробництв, відстрочення, розстрочення або прощення боргу чи його частини, виконання зобов'язання боржника третіми особами, задоволення вимог кредиторів в інший спосіб, ліквідація дебіторської заборгованості, реструктуризація ак-

тивів боржника, продаж частини майна боржника, виконання зобов'язань боржника власником боржника, відчуження майна та погашення вимог кредиторів шляхом заміщення активів, одержання позик та кредитів, придбання товарів у кредит тощо [3].

Однак на сьогодні існує необхідність застосування механізмів, які дали б можливість відродження вітчизняного бізнесу. Мова йде, зокрема, й про збереження робочих місць. З огляду на це варто передбачити компенсаторні й додаткові механізми на час воєнного стану і протягом шести місяців з дня його припинення або скасування, що дозволить таким неплатоспроможним суб'єктам застосовувати судові процедури банкрутства без додаткових умов, які можуть стати перешкодою для доступу або об'єктивно складними для виконання.

Проаналізувавши зміни, які відбудуться з прийняттям законопроекту, виокремимо основні з них. Так, ним пропонується встановити форму, порядок направлення і порядок надання відповіді на запит арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією майна), який здійснює повноваження у справі; забезпечення вимог кредиторів шляхом накладення арешту на майно не лише рухоме і не тільки боржника, а і на майно осіб, які відповідно до Кодексу несуть із боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність; надання розпоряднику майна з метою забезпечення задоволення вимог кредиторів дієвих повноважень при виконанні повноважень у справі і забезпечення фактичного здійснення контролю за господарською діяльністю боржника шляхом доступу розпорядника майна до інформації, що зберігається у базах даних (у тому числі електронних), які використовуються посадовими особами боржника для ведення бухгалтерського, податкового й управлінського обліку, а також для формування бухгалтерської, статистичної та податкової звітності; доповнення переліку боргів, які не підлягають реструктуризації та/або прощенню в процедурах банкрутства, завданих кримінальним правопорушенням, каліцтвом [6]. Крім того, законопроектом передбачено доповнення розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу пунктом 16, відповідно до положень якого: а) проведення зборів і комітету кредиторів у період дії воєнного стану і протягом шести місяців із дня його припинення або скасування може відбуватися дистанційно (у режимі відеоконференції і шляхом опитування); б) господарський суд може продовжити строки проведення попереднього засідання суду у справі про банкрутство (неплатоспроможність), звернення у межах провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) про визнання недійсними правочинів, вчинених боржником,

дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, оголошення про проведення першого, повторного та/або другого повторного аукціону, виконання плану санації чи реструктуризації боргів боржника, процедури розпорядження майном, ліквідації, реструктуризації боргів боржника та погашення боргів боржника; в) арбітражний керуючий не несе дисциплінарної відповідальності за невчинення дій і невиконання обов'язків, передбачених цим Кодексом, якщо їх вчинення та/або невиконання було унеможливлено у зв'язку з веденням бойових дій у районах за місцезнаходженням або місцем проживання чи перебування боржника, кредитора, місцезнаходженням майна боржника, місцезнаходженням офісу або місцем проживання чи перебування арбітражного керуючого, що зумовлювало існування загрози для життя і здоров'я; г) господарський суд може здійснювати розгляд справ про банкрутство (неплатоспроможність) або окремих процесуальних питань у порядку письмового провадження; д) зупиняється нарахування відсотків на зобов'язання боржника перед кредиторами, які реструктуризовані згідно з планом санації чи планом реструктуризації боргів боржника; є) справу про банкрутство (неплатоспроможність) може бути відкрито за заявою боржника, якщо проведення бойових дій призвело до його неплатоспроможності, без здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду, за умови укладення боржником з арбітражним керуючим угоди про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до її закриття з оплатою винагороди арбітражного керуючого на умовах, визначених цією угодою [6].

Щоправда, останнє не узгоджується з ч. 5 вказаної статті КУПБ (у ред. проекту), згідно з якою «кредитори можуть створювати фонд для авансування виплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого» (тобто за змістом цього припису кошти фонду не можуть використовуватися для виплати винагороди арбітражному керуючому після закінчення авансованих коштів). Вбачається, що при опрацюванні остаточної редакції законодавцю варто це виправити.

Висновки. Як свідчать документи і офіційні відомості, усі громадяни і суб'єкти господарювання України страждають через повномасштабну збройну агресію російської федерації, зазнають збитків і втрат. Зокрема, війна ускладнила або унеможливила проведення господарської діяльності, розрахунків з контрагентами і виконання зобов'язань. Як наслідок, у деяких господарюючих суб'єктів наявні ознаки неплатоспроможності. Виходячи з цього законодавець прагне переглянути процедуру банкрутства, яка, у свою сергу, не лише є інструментом ліквідації і вихо-

ду з ринку суб'єктів господарювання чи продажу всього їх майна, звільнення від боргів (для фізичної особи), а й дієвим механізмом оздоровлення фінансово-господарського становища і відновлення платоспроможності. Так, передбачається внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства, завдяки чому передусім будуть враховані інтереси боржника і кредитора. Вказане видається цілком виправданим й обґрунтованим, бо основна мета – це відновлення економічної ситуації і недопущення занепаду українського бізнесу. Сподіваємося, до прийняття нового акта вдасться усунути усі неточності і протиріччя в законопроекті 7442.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вольвач Б.В. Правові механізми банкрутства в інвестиційному процесі. Господарсько-правове забезпечення інноваційного інвестування: проблеми та пропозиції: матеріали круглого столу, м. Харків, 16 листопада 2017 р. Харків, 2017. С. 149–153.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Законом України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T234300>.
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341>.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період воєнного стану» № 8231. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI08413A>.
6. Законопроект 7442 про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39710>.
7. Під час війни введуть окрему процедуру з банкрутства. URL: <https://news.dtk.ua/state/laws-and-regulations/78067-pid-cas-viini-vvedut-okremu-proceduru-z-bankrutstva>.